

Examen VWO

2024

tijdvak 1
vrijdag 24 mei
9.00 - 12.00 uur

Latijnse taal en cultuur

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 24 vragen en een vertaalopdracht.
Voor dit examen zijn maximaal 74 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (tekstelementen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één tekstelement wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één tekstelement, dan wordt alleen het eerste tekstelement in de beoordeling meegeteld.

Tekst 1

Regel 2 **sibi**

- 1p 1 Dit woord verwijst naar
- A **Hannibal** (regel 1).
 - B **omnem exercitum** (regel 1).
 - C **Hamilcarem iuvenem** (regel 2).
 - D **veteres milites** (regel 2).

Regel 4 **Dein**

Uit het gebruik van dit woord wordt duidelijk dat er twee stadia waren in het winnen van sympathie door Hannibal.

- 2p 2 Beschrijf in eigen woorden deze twee stadia. Baseer je antwoord op het tekstgedeelte **Missus** t/m **fruit** (regel 1-6).

Regel 5-6 **Nunquam** t/m **fruit**

Dit tekstgedeelte wordt door H. van Rooijen-Dijkman als volgt vertaald:

Nooit bezat één en hetzelfde karakter zo'n aanleg voor twee lijnrecht verschillende dingen: gehoorzamen en bevelen.

- 1p 3 Noteer het grammaticale gegeven waarop in de vertaling 'lijnrecht' is gebaseerd.

Regel 6-7 **parendum, imperandum, imperatori, exercitui**

De volgorde van deze woorden kan geïnterpreteerd worden als een parallellisme, maar ook als een chiasme.

- 2p 4 a Noteer een argument voor de interpretatie parallellisme. Betrek in je antwoord de betekenis van alle vier de woorden.
- b Noteer een argument voor de interpretatie chiasme. Betrek in je antwoord de betekenis van alle vier de woorden.

Regel 11-15 **Caloris** t/m **accersita**

In dit tekstgedeelte maakt Livius duidelijk dat Hannibal afwijkt van wat normaal gevonden wordt. Hij gebruikt daarvoor vijf voorbeelden, die van elkaar gescheiden worden door puntkomma's.

- 2p 5 Beschrijf in eigen woorden voor drie van deze vijf voorbeelden het gedrag dat normaal gevonden wordt.

Regel 15-16 **multi** t/m **conspexerunt**

Dit tekstgedeelte wordt door H. van Rooijen-Dijkman als volgt vertaald:

velen zagen hem vaak onder zijn soldatenmantel op de grond liggen te midden van wachten en voorposten

- 1p 6 Citeer het Latijnse woord dat in de vertaling is weergegeven met 'onder'.

Regel 19-21 **Has** t/m **religio**

In dit tekstgedeelte komt het stilistisch begrip antithese voor.

- 1p 7 Citeer de twee Latijnse woorden die de antithese vormen.

Regel 21-24 **Cum** t/m **praetermissa**

- 1p 8 Leg uit dat het verteltempo in dit tekstgedeelte veel hoger is dan in het voorafgaande (vanaf regel 5 **Nunquam**). Ga in je antwoord in op de inhoud van zowel dit tekstgedeelte als het voorafgaande.

In tekst 1 beschrijft Livius de positieve kant van Hannibal en de negatieve kant.

- 1p 9 Welke kant wordt volgens jou benadrukt in tekst 1? Beargumenteer je antwoord op basis van de opbouw van tekst 1 als geheel.

Tekst 2

Regel 4 **doctos**

- 2p 10 **a** Beschrijf de inhoud van het hier bedoelde inzicht. Baseer je antwoord op het tekstgedeelte **Magno** t/m **acciperet** (regel 3-7).
b Noteer waardoor het hier bedoelde inzicht verkregen was. Baseer je antwoord op het tekstgedeelte **Magno** t/m **acciperet** (regel 3-7).

Regel 7-8 **Hannibal nec temere credendum** (ratus)

- 1p 11 Citeer uit het tekstgedeelte **Primum** t/m **devolvunt** (regel 11-15) een Latijns woord waaruit opgemaakt kan worden dat Hannibal twijfelt aan de betrouwbaarheid van de bergbewoners.

Regel 12 **incedebat** en regel 15 **petunt**

Deze werkwoordsvormen staan niet in dezelfde werkwoordstijd.

- 2p 12 Verklaar het verschil in gebruik van deze twee werkwoordstijden. Ga in je antwoord in op beide werkwoordsvormen en betrek in je antwoord ook de betekenis van beide werkwoordsvormen.

Regel 15 **devolvunt**

- 1p 13 Citeer uit het voorafgaande (vanaf regel 12 **Ubi**) het Latijnse woord dat de plaats aangeeft vanwaar dit gebeurt.

Regel 21 **interrupto medio agmine**

De vijand doorbreekt de colonne van Hannibal.

- 1p 14 Welk schema geeft de volgorde van de troepen ter plaatse weer, nadat de colonne doorbroken is? Baseer je antwoord op het tekstgedeelte **Hannibal t/m incedebat** (regel 7-12).
- A infanterie – ruitelij – vijanden – olifanten
 - B infanterie – vijanden – ruitelij – olifanten
 - C ruitelij – vijanden – olifanten – infanterie
 - D vijanden – infanterie – olifanten – ruitelij

Tekst 2 en Tekst 1

Tekst 2, regel 2 **suis t/m insidiis**

Hierover maakt Livius ook een opmerking in tekst 1, in het tekstgedeelte **Equitum t/m religio** (tekst 1, regel 17-21).

- 1p 15 Noteer in eigen woorden de strekking van de desbetreffende opmerking.

Tekst 1, regel 9-10 **Plurimum audaciae ad pericula capessenda** en **plurimum consilii inter ipsa pericula erat**.

Tekst 2 kan beschouwd worden als een illustratie van deze twee opmerkingen uit tekst 1.

- 2p 16
- a Beschrijf in eigen woorden een gebeurtenis uit tekst 2 die beschouwd kan worden als illustratie van de opmerking **Plurimum audaciae ad pericula capessenda**.
 - b Beschrijf in eigen woorden een gebeurtenis uit tekst 2 die beschouwd kan worden als illustratie van de opmerking **plurimum consilii inter ipsa pericula erat**.

Afbeelding 1

- 2p 17
- a Noteer de letter die op afbeelding 1 het dichtst bij de locatie van Hannibals leger ligt ten tijde van de gebeurtenissen in tekst 1. Baseer je antwoord op de teksten die je voor dit examen gelezen hebt.
 - b Noteer de letter die op afbeelding 1 het dichtst bij de locatie van Hannibals leger ligt ten tijde van de gebeurtenissen in tekst 2. Baseer je antwoord op de teksten die je voor dit examen gelezen hebt.

Tekst 3

Regel 5 **P. Cornelius**

Deze persoon wordt in het tekstgedeelte **In** t/m **iusserunt** (regel 7-11) nog tweemaal aangeduid.

- 2p 18 Citeer de twee desbetreffende Latijnse tekstelementen.

Regel 5 (**Publi filius eius**)

Dit tekstelement is aan de tekst toegevoegd door de moderne uitgever.

- 1p 19 Leg uit dat de inhoud van de zin **cum** t/m **constitit** (regel 5-7) onzinnig is als het tekstelement **Publi filius eius** er niet zou staan.

Regel 1-9 **Maesta** t/m **imperium**

In dit tekstgedeelte speelt visuele waarneming een belangrijke rol.

- 3p 20
- a Noteer in eigen woorden de eerstgenoemde waarnemers in dit tekstgedeelte.
 - b Noteer in eigen woorden de als tweede genoemde waarnemers in dit tekstgedeelte.
 - c Beschrijf in eigen woorden het derde geval van visuele waarneming in dit tekstgedeelte.

Regel 13 **nonne favor plus valuisset quam ratio**

Door J. van Gelder wordt dit tekstgedeelte als volgt vertaald:

Waren zij niet verdwaasd geweest door een opwelling van sympathie?

In de vertaling van H. van Rooijen-Dijkman luidt dit tekstgedeelte:

Was hun sympathie sterker geweest dan hun gezond verstand?

- 1p 21 Welke vertaling blijft het dichtst bij het Latijn? Licht je keuze toe.

Regel 17 **sollicitudinem curamque hominum**

- 3p 22 a Beschrijf in eigen woorden de twee zaken waardoor dit veroorzaakt was. Baseer je antwoord op het voorafgaande (vanaf regel 13 **Aetatis**).

Scipio gaat in het vervolg slechts op een van deze twee zaken in.

- b Noteer een zelfbedachte aannemelijke reden waarom hij niet op de andere zaak ingaat.

Let op: de laatste vragen en opdracht van dit examen staan op de volgende pagina.

Stine Jensen schrijft in haar column in NRC dat de psycholoog Verhaeghe een onderscheid maakt tussen ‘autoriteit’ en ‘gezag’:

Autoriteit hoort bij bepaalde functies en rollen en gaat gepaard met macht. Gezag wijst naar de manier waarop autoriteit bij het individu verschijnt. Verhaeghe vertelt niet waarom de een wel gezag lijkt te hebben en de ander niet. Ik denk dat het een kwestie is van kunde, uitstraling en karakter en ook of anderen het je ‘gunnen’.

Na de gebeurtenissen die in tekst 3 beschreven zijn, heeft Scipio volgens de omschrijving in het bovenstaande citaat zowel autoriteit als gezag.

- 2p 23 a Beschrijf in eigen woorden op grond waarvan Scipio autoriteit heeft. Baseer je antwoord op het bovenstaande citaat en betrek in je antwoord een gegeven uit tekst 3.
- b Beschrijf in eigen woorden op grond waarvan Scipio gezag heeft. Baseer je antwoord op het bovenstaande citaat en betrek in je antwoord een gegeven uit tekst 3.

Algemeen

Op een website over beroemde mensen wordt over Scipio beweerd:

Toen niemand na de dood van zijn vader het leger kwam leiden, nam Scipio de leiding. Na een lange en harde oorlog wreekte hij zijn vader en oom door Hannibal te vermoorden. Hij voerde het bevel over de Romeinse legers in de Slag bij Zama, die een einde maakte aan de Tweede Punische Oorlog.

- 1p 24 Noteer uit het bovenstaande citaat het gegeven dat niet klopt met de historische werkelijkheid. Baseer je antwoord op de achtergronden bij de teksten die je voor dit examen gelezen hebt.

Tekst 4

Bestudeer de inleiding en de aantekeningen bij tekst 4.

- 37p Vertaal de regels 1 t/m 12 (t/m **fudisset**) in het Nederlands.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.